

אהבת יצחק לעשו

א. מדוע אהב יצחק את עשו?

וַיִּנָּדְלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ פָּחַם יֹשֵׁב
אֲתָלָיִם: וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת עֲשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב: (כח,
כז-כח)

בהכנה המקובלת, רבקה אהבה את יעקב בשל צדקתו ותמימותו. עם זאת, אפשר
שאהבתה אליו נבעה מן הנבואה שקיבלה:

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גִזְיִם בְּבֶטֶןךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶינֶךָ: וַיִּפְּרְדּוּ וְלֹאִם מְלֹאִם
יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר: (שם, כג)

וראי שאין בנבואה כדי להקהות את האהבה הטבעית של אם לכל אחד מבניה, אך
יש בה כדי לעמול על ייעודו של הבן שה' בחר בו להמשיך את דרך האבות,
ואפשר שזו כוונת הפסוק.

נראה שיצחק לא הכיר את הנבואה שנאמרה לרבקה, ופעמים רבות מצאנו
שאינן לגלות נבואה לאחר שלא זכה לה בלא רשות מפורשת מאת ה'.¹ יצחק ראה
בעשו את הבכור בדין, ולכן טיפח אותו אל ייעודו. העובדה שהתורה, ובעיקר
חז"ל, מציגים את עשו כעבריין לא היתה ידועה ליצחק, וכנראה לאור התנהגותו
לא היתה מובנת מאלוה, ועל כך נרחיב בהמשך דברינו. אף אם ידע יצחק שעשו
איננו צדיק תמים, אפשר שבאהבתו המיוחדת ביקש לשמור על עשו בתוך מסגרת
אנושית ולעשות הכול כדי להשיבו למוטב.

אולם ניתן למצוא סיבה חיובית וטובה יותר לאהבתו של יצחק לעשו. נתבונן
במקראות:

1. השווה למשל לדברי רש"י (בפירושו על לו, לח): "ויבך אתו אביו" – יצחק היה בוכה מפני צרתו של
יעקב, אבל לא היה מתאבל, שהיה יודע שהוא חי. המדרש שם מסביר בפירוש שיצחק לא יכול
היה לגלות את נבואתו ליעקב ללא רשות.

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵלֶב הַזֶּה וַיִּמָּצָא בִּשְׁנָה הַשְּׁעִרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה':
וַיִּגְדֹּל הָאִישׁ וַיִּלֶּךְ הָלֹךְ וַיִּגְדֹּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד: וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה
בָּקָר וַעֲבָדָה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי
אָבִיו בְּיָמֵי אֲבִרְהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עָפָר: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ
אֶל יִצְחָק לֵךְ מֵעֵמָנִי כִּי עֲצַמְתָּ מִסֵּנִי מָאֵד: וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל
גֶּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיָמֵי
אֲבִרְהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אֲבִרְהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת
כַּשְׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו: וַיַּחְפֹּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחַל וַיִּמָּצְאוּ שָׁם בְּאֵר
מַיִם חַיִּים: וַיְרִיבוּ רֹעֵי גֶרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם
הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וַיְרִיבוּ גַם עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
שְׁמָהּ שִׁטְנָה: וַיַּעֲמֵק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ
רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֲתָה הָרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בְּאֶרֶץ: (כו, יג-כג)

יצחק מגיע בשנות הרעב לארץ פלשתים, רוכש לעצמו שדות זזורע בהם. למרות שנות הרעב והמקום הקשה, במערב הנגב, יצחק מוצא בשדותיו מאה שערים. יצחק הוא האב "המתנחל" הראשון והיחיד.² אברהם ויעקב היו בעיקר רועי צאן נודדים ולא היו איום על בעלי הארץ. יצחק, שהיה גם חקלאי חרוץ ומצליח, מהווה איום עליהם בשדותיו וכבארותיו, והם מתנכלים לו ועוקרים אותו ממקום למקום. מחוסר ברירה, יצחק עוזב את שדותיו ואת בארותיו ונודד למקומות שוממים יותר. הוא מגיע לרחובות שכנגב (מזוהה היום בשממה של חולות חלוצה), והוא עוד ייאלץ לנרוד דרומה עד באר לחי רואי (ממערב לניצנה של היום). יצחק מצטייר לנו בפרשה, למרות חריצותו, כישרונו והצלחותיו החקלאיות, כיהודי נרדף וחלש שאינו יכול להגן על עצמו, על משפחתו ועל רכושו. אפשר שגם בדרום הרחוק יותר, כשהפלשתים רחוקים ממנו ומניחים לו, הוא חשוף לסכנתם של שוסי המדבר.

אך לפתע מצטיירת תמונה הפוכה:

וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגֶּרָר וַאֲחִזַּת מִרְעֵהוּ וּפִיכַל שֹׂר צָבָאוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יִצְחָק מִדּוּעַ בָּאתָ אֵלַי וְאַתָּם שׁוֹנְאִתֶּם אוֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאֶתְכֶם: וַיֹּאמְרוּ
רָאוּ רְאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֵלֵהּ בִּינוֹתֵינוּ בִּינוֹנוּ וּבִינוֹ
וַנִּכְרְתָהּ בְּרִית עִמָּךְ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כְּאֲשֶׁר לֹא נִגְעָנוּךְ וְכְאֲשֶׁר
עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וַנְּשַׁלַּח בְּשָׁלוֹם אֶתְּהָ עִתָּה בְּרִיָּה ה': (שם, כו-כט)

2. רעיון זה נטלתי ממז"ר הרב יואל בן נון, והוא אף כתב עליו בהרחבה בספרו פרקי האבות (אלון שבות, תשס"ג), עמ' 127-149.

יצחק מצטייר כאן כמעצמה צבאית ופוליטית מול הפלשתים. מלך פלשתים מגיע עם שר צבאו לאוהליו של יצחק ומתחנן שיצחק לא יעשה רעה עם הפלשתים. אין זו ברית של אהבה כבריתו של אבימלך עם אברהם. זוהי ברית המשררת פחד של הפלשתים מפני יצחק. מה גרם לשינוי כה קיצוני ביחסי הכוחות?
תשובתנו במילה אחת: עשו!

עשו גדל בבית הדרוך, המנושל מגכסיו והרעב, והפך בו לנער ולבוגר. בבית זה, הנקמה בפלשתים והצורך ללמד לקח היו לחם חוקו. כידוע ציד הוא פיתח ידע וכושר לחימה, אסף אליו "אנשים ריקים" (השווה למסופר על יפתח; שופטים יא, ג) והפך אותם ללגיון זרים איכותי של אנשים החיים על חרבם. יחד עם גרור של ארבע מאות איש (לכ, ז) יצא למסעי פשיטות בארץ פלשתים.

האם ניתן לפרנס מעיסוק בחרב ארבע מאות אנשים ריקים, חסרי נחלה ורכוש? מסתבר שכן. פרשייה מקראית דומה מאוד התרחשה באותו אזור בארץ, בנגב המערבי:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אָכִישׁ אִם נָא מִצָּאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּנֵנִי לִי מְקוֹם בָּאֶחָת עָרֵי הַשְּׂדֵה וְאַשְׁבֶּה שָׁם וְלָקַח יֹשֵׁב עִבְדְּךָ בְּעֵיד הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ: וַיֵּתֵן לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת צִקְלָג [...] וַיַּעַל דָּוִד וְאָנְשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל הַגִּשְׁשָׁרִי וְהַגְּדִיר וְהַעֲמִלָּקִי כִּי הֵנָּה יִשְׁבּוּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְעוֹלָם בּוֹאָה שׁוֹנֶה וְעַד אָרֶץ מִצְרַיִם: וְהֵנָּה דָּוִד אֶת הָאָרֶץ וְלֹא יָחִיה אִישׁ וְאִשָּׁה וְלָקַח צֶאֱן וּבָקָר וְחֲמֹדִים וְגִמְלִים וּבָגָדִים וַיָּשֶׁב וַיָּבֹא אֶל אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל פִּשְׁטָתָם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל נֶגֶב יְהוּדָה וְעַל נֶגֶב הַיַּרְחֵמָאֵלִי וְאֶל נֶגֶב הַקִּינִי: וְאִישׁ וְאִשָּׁה לֹא יָחִיה דָּוִד לְהַבִּיא נֶת לְאֹמֶר פֶּן יִגְדוּ עָלֵינוּ לְאֹמֶר כֹּה עָשָׂה דָּוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר יֹשֵׁב בְּשֵׂדֵה פְּלִשְׁתִּים: (שמואל א כז, ה-יא)

את מה שעשה דוד עם גרור אנשיו מנושלי הנחלה לשוסי המדבר שמדרום-מערב לארץ פלשתים, עשה עשו לפלשתים עצמם. אחריהם, כשאביו יצחק גרר דרום-מערב לרחובות ולבאר לחי רואי, הוא עשה זאת גם לשוסי המדבר שהתנכלו לאביו. עשו וגרורו היו גיבורי חיל, ועשו ניצל זאת לא רק לפרנסה כי אם גם לנקמה בפלשתים, עושקי ילדותו בנחל גרר. אבימלך מלך גרר ופיכול שר צבאו נאלצים לבוא אל יצחק לבאר שבע ולהתחנן לפניו שלא יעשה עמהם רעה ויזכור להם את חסדם (שעליו לא שמענו מעולם!) כשאירחו אותו בארצם. כך נכרתת ברית דמים, הברית בין המגל והחרב, בין יצחק, החקלאי ובעל המקנה, לבין עשו, ראש הגרור הלוחם.³ התוצאה של אותה ברית היא "וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת עֶשָׂו כִּי צִיד בָּפִיר".

3. בתולדות הציונות מוכרת לנו ברית כזו בין חקלאי העלייה הראשונה לבין אנשי גרור "השומר" שהקים ישראל שוחט, מאנשי העלייה השנייה.

ב. מדרש חז"ל – בין עשו לדוד

כפי שכבר הוזכר לעיל, חכמים הציגו את עשו כרשע גמור:

וַיִּנְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שׂוֹדָה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱלֵלִים: (כה, כז)

"יודע ציד" – לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כטבור אביו שהוא מדקדק במצוות (רש"י, שם).

מבחינה לשונית מבוססת דרשה זו על כך ש"יודע ציד" מקביל והפוך ל"איש תם", ומשמע שעשו הוא ערמומי ורמאי. במדרש אחר, חז"ל אף מסתייגים בפירוש מאהבת יצחק את עשו:

"ויהי כי זקן יצחק" – ר' יצחק פתח: "מצדיקי רשע עקב שחד" – כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסורו ממנו [...] זה יצחק ע"י שהצדיק את הרשע כהו ענינו (בראשית רבה סה, ה).

אפשר שחז"ל רומזים במדרש זה להשוואה בין יצחק ובין עלי הכהן. שניהם לא הוכיחו את בניהם על מעשיהם הרעים, ובכך כביכול "הצדיקו רשע". על כך נענשו שניהם בכהות עיניים.⁴

לאור דברינו לעיל, אהבת יצחק לעשו נבעה מהגנתו על שטחי החקלאות. אם כך, מה ראו חז"ל לבקר את יצחק על בריתו עם עשו? נעיין במדרש נוסף:

"ויבא עשו מן השדה והוא עיף" – [...] שעבר עשו שתי עבירות: שבא עשו על נערה המאורסה, שנאמר "כי בשדה מצאה"; "והוא עיף" – שהרג את הנפש, היך מה דאת אמר "כי עיפה נפשי להורגים". רבי אמר אף גג, היך מה דאת אמר "אם גנבים באו לך אם שורדי לילה" (בראשית רבה סג, יב).

מה ראו חז"ל לדרוש על עשו עבירות כה המורות על סמך דיוקי מילים וגזירות שוות הניתנות לפריכה?

נראה שלנגד עיני חכמים עמדה השוואה בין גדורו של עשו לבין גדורו של דוד. כראש שני הגרודים, שמנו כל אחד ארבע מאות איש, עמד מצביא ארמוני: וַיֵּצֵא קְדָאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי בָּלוּ קְאֻדָּת שְׁעָר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו: (כה, כה) וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאָהּ וְהָיָא אֶדְמוֹנִי עִם יָפֶה עֵינָם וְטוֹב רֵאִי [...] וַתִּצְלַח רוּחַ ה' אֶל דָּוִד [...] (שמואל א טז, יב-יג)

4. ראו שמואל א ב-ג.

חייו של גרוד כזה, ובעיקר של מפקדו, אינם קלים. לעיל ראינו את מלחמת ההישרדות של דוד ואנשיו בצקלג; חיים אכזריים של שפיכות דמים (מול משפחות של שוסי מדבר אכזריים), חיים הטבולים בשקר ובעורמה של חוכמת הישרדות, חיי סכנה ומאבק. רוגמה נוספת מחיי גרודו של דוד היא מאבקו מול נבל הכרמלי, שקיפח את שכרו וביזה את חייליו:

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֶנְשָׁיו חָגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ גַם
דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ אֶחָד דָּוִד בְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמֵאֲתָיִים יָשְׁבוּ עַל
הַכּוּלִים [...] וְדָוִד אָמַר אֲנִי לִשְׂקָר שְׂסִדְתִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָזָה בְּמִדְבָּר וְלֹא
נִפְקֵד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מְאֻמָּה וַיָּשֶׁב לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה: כֹּה יַעֲשֶׂה אֱ-לֹהִים
לְאִיִּבֵי דָוִד וְכֹה יִסִּיף אִם אֲשֹׁאִיר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ עַד הַבֹּקֶר מִשְׁתֵּינִי בְּקִיר:

(שמואל א כה, יג-כב)

כפסע היה בין דוד לבין השמדת כל ביתו של נבל הכרמלי, מגער ועד זקן, לולא באה אביגיל ופייסה אותו בחוכמתה.

עוצמת הכוח הצבאי, החיים במדבר בארץ ללא חוק מסודר, קרב מתיש יומיומי לחיים ולמוות עם יריבים בני עמים או שבטים אחרים, אספסוף בני הבליעל ומרי הנפש' ההופך למרכיב בעל משקל בגרוד החי על חרבו – כל אלו עלולים בקלות להפוך את שפיכות הדמים בלא משפט, את הגניבה בלא משפט ואף את נטילת הנשים מבעליהן ללא משפט לשגרה של חיים. דוד עומד פעם אחר פעם במבחנים קשים בשאלות אלו בהזדמנויות שיש לו להרוג את שאול ואת נבל. עשו, באורח חיים דומה, עמד פעם אחת במבחן, בפגישה שלו עם יעקב בעת ששב מבית לבן. אך פעמים רבות מספור לא עמד במבחן, וחז"ל מתארים אותו כמי שבא מן השדה משפיכות דמים, מגניבה ומגזילת נערה מאורסה. זהו הגורל הטבעי של לוחמי המדבר בשטחי ההפקר.

עשו הצליח לשכנע את יצחק אביו שהוא, כדור מלכנו, אדם ישר, שאינו שיכור ניצחון וכוח. אפשר שיצחק היה סבור שעשו מנהיג את גרודו כדור, מעין "רובין הוד" המיתולוגי, שלעולם מגן על החלשים ונלחם נגד העושקים, כפי שנהג בפלשתים שהצרו ליצחק. מסתבר שקשה לעתים להבחין בחבורת אחוזי החרב בין צדיק כדור לבין שופך דמי חנם, כפי שחז"ל מספרים לנו על עשו.

5. שמואל א כב, א-ב; ל, כב.

יש להשוות במידה מסוימת מעשים אלו להתגבשותו של גרוד לגיון הזרים הצרפתי במאה התשע-עשרה. חלק גדול מאנשיו היו פושעים ורוצחים שנמלטו מחברת החוק של העולם התרבותי והפכו ללוחמים מסורים ומועילים לשולחיהם, ואף לחברים מופתיים לנשק, שניתן היה לסמוך עליהם בקרב קרימונה שבמקסיקו ובמקומות רבים אחרים.